

המפגש המשולש ישראל-ארצות הברית-רוסיה: מניעים והשלכות

צבי מוגן

פגישת היועצים לביטחון לאומי של ארצות הברית, רוסיה וישראל בסוף יוני היא הישג למדיניות ישראל, שמנווטת בין האינטרסים של מוסקבה ושל וושינגטון וממצבת עצמה כגורם בדיאלוג בין המעצמות בנושא עתיד סוריה והמעורבות האיראנית במדינה. מצד וושינגטון ומוסקבה זהו צעד נוסף במסגרת המאמצים להדק את השיח ולמקדו בסוגיות שבמחלוקת. בחירת המגרש הישראלי נועדה להדגיש את ייעודו האזורי, וכן אפשר שלארצות הברית ורוסיה יש עניין להביע תמיכה בישראל – הן בהקשר סוריה והן בהקשר איראן. לישראל מצדה עניין להיות משולבת בדיונים, אלא שבתוך כך ייתכן שהיא נוטלת על עצמה גם סיכון מסוים. זאת, משום שאפשר שבדיונים יושגו הסכמות בעיקר לגבי הסדרה מדינית וביסוס יציבות בסוריה, מבלי שיינתן מענה לאינטרסים ישראלים בהקשר זה.

בסוף יוני צפויה להתקיים בישראל פגישה בין היועצים לביטחון לאומי של ארצות הברית, רוסיה וישראל. מדובר בהישג למדיניות ישראל שמצליחה לנווט בין האינטרסים של מוסקבה ושל וושינגטון ולהוות גורם ששותף לדיאלוג בין המעצמות בנושא עתיד סוריה והמעורבות האיראנית במדינה. מצד ארצות הברית ורוסיה מדובר בצעד נוסף במסגרת המאמצים להדק את השיח שמתקיים ביניהן ולמקדו בסוגיות שבמחלוקת. במאמר זה ננסה לפזר לפחות חלק מהערפל האופף את המפגש.

תכניו של מפגש זה, שמתכונתו חריגה, טרם פורסמו. מהתקשורת הבינלאומית עולה שמטרתו היא דיון בהסדרה בסוריה. במסגרת זאת תידון המשך מעורבותה של איראן במדינה זו. ואולם, ניתן להעריך, שנוכח הידוק השיח בין רוסיה לארצות הברית יהיה למפגש גם ערך מדיני בזכות עצמו, והוא יעסוק ככל הנראה גם בסוגיות גלובליות שעל סדר יומן של המעצמות.

נראה כי הכוונה (לפחות מצד ארצות הברית וישראל) היא לדון בגיבוש מדיניות משותפת לגבי סוריה ואיראן. אשר לסוריה ספציפית, סביר כי הן תפעלנה לקדם הסדרה על בסיס תכני השיחות שמוביל האו"ם בז'נבה, בניגוד למגעים שמתקיימים באסטנה, שמשתתפות בהם רוסיה, איראן וטורקיה בלבד. זאת, בכוונה לקדם רפורמות פוליטיות בסוריה. רוסיה מצידה תדרוש הסכמה אמריקאית למעמדו הרשמי של הנשיא בשאר אל-אסד ולכך שהוא יכול להתמודד בבחירות הקרובות לנשיאות בסוריה. על רקע החרפת המשבר בין איראן לארצות הברית באזור המפרץ, קיימת ציפייה אמריקאית לתמיכה רוסית במדיניותה בנושא איראן, בדגש על הפעלת הסנקציות כדי להחזיר את איראן למשא ומתן שתכליתו לשפר את ההסכם בתחום הגרעין, כמו גם להביא לצמצום ההשפעה האיראנית בסוריה בפרט ובמזרח התיכון בכלל.

אין להוציא מכלל אפשרות, שהתפנית במדיניות של רוסיה במזרח התיכון, המתבטאת בהתקרבות לישראל ובשיתוף פעולה גובר עימה לאחר תקופת צינון מסוימת, כמו גם במתיחות גוברת הן עם

איראן והן עם משטר אסד, נובעת בעיקרה ממאמצי ההתקרבות לארצות הברית. המפגש המתוכנן להתקיים בישראל הוא ככל הנראה ביטוי נוסף לכך.

ההתקרבות בין וושינגטון למוסקבה באה לידי ביטוי במגעים תכופים שהתקיימו לאחרונה בין בכירים משני הצדדים. על הפרק גם פגישה קרובה בין הנשיא דונלד טראמפ לנשיא ולדימיר פוטין בשולי פסגת ה-G-20 שתתקיים בטוקיו. זאת, הגם שעדיין מוקדם להעריך את מידת הצלחתו של התהליך - בין היתר בשל הלחצים המופעלים מבית על כל אחד מהנשיאים להימנע מאימוץ מחוות לשיפור היחסים.

מבחינת הנשיא טראמפ, נראה כי לאחר פרסום הדו"ח של החוקר המיוחד מולר הוא משוחרר יותר, לפחות ביחס לקידום שיח עם רוסיה. כן נראה שהממשל מעוניין בעת הנוכחית לנסות ולמנף את נכונותה של רוסיה לדון בהוצאת כוחות איראן מסוריה בשיתוף פעולה עם ישראל, ואולי אף לפעול מול איראן כדי לשכך את המתרחבות במפרץ ולדרבנה להסכים לחדש את המשא ומתן על הסכם הגרעין. וברקע עניינה של רוסיה לשפר את הקשרים עם ארצות הברית גם רצון להביא לסיום קרוב של המשבר הסורי, תוך ממוש הקלפים שצברה במדינה זו, וכן שאיפה לשפר את היחסים עם המערב, קרי עם אירופה, לגבי המרחב הפוסט-סובייטי. וזאת, בתקווה להסרת הסנקציות שהוטלו עליה בעקבות המשבר באוקראינה.

ועדיין, לא ברור האם השאיפה האמריקאית לגבש הבנות עם רוסיה אכן תמומש. יוזכר כי רוסיה ואיראן הינן שותפות בניהול המלחמה בסוריה לצדו של משטר אסד, הגם שכאמור, מזה זמן מתרחבים בהדרגה הפערים בעמדותיהן אשר לעיצובה העתידי של סוריה. באחרונה גברה המתרחבות ביניהן גם על רקע המשבר בין איראן לארצות הברית.

ניתן להעריך, כי הכוונה הרוסית לשנות את מתכונת שיתוף פעולה בינה לבין איראן, לצד התקרבות למערב ולישראל, גובשה עוד לפני כשנה. ביטויים לכך אפשר היה לזהות בהצעות רוסיות לארצות הברית ולישראל לדחוק את איראן מסוריה, שעלו בפסגת הלסינקי שנערכה ביולי 2018 ובהמשך בוועידה שנערכה בפריס בנובמבר אותה השנה. ואולם, נראה שיישומה של התכנית נתקל בהתנגדותם של גורמים בעלי השפעה בתוך רוסיה, שחששו מהתקרבות לארצות הברית ומנטישת איראן, וכן העדיפו את המשך העימות הבין-מעצמתי, שבמסגרתו איראן היא פרטנר אנטי-מערבי. עם זאת, ככל הנראה באחרונה מצליח הנשיא פוטין לקדמה, למרות שגחלי ההתנגדות של האופוזיציה ממשיכים עדיין לרחוש. לכן, מוקדם להעריך עד כמה רצינית ההנהגה הרוסית לגבי התכנית. המרחק למימושה רב גם עקב התנגדות לה מצד איראן ומשטר אסד.

אשר לישראל, לאחרונה ניכר גם מאמץ מצד ההנהגה הרוסית לשדרג את היחסים עמה. מאמץ זה בלט דווקא על רקע אופוזיציה ברוסיה לשינוי המדיניות הרוסית במזרח התיכון. המשבר בין המדינות לובה על ידי האופוזיציה בעקבות תקרית הפלת מטוס הביון הרוסי בשמי סוריה בספטמבר 2018, אך הוא הסתיים בסוף פברואר 2019, כאשר במהלך מפגש בין הנשיא פוטין לראש הממשלה נתניהו הוצע לישראל לכוון מסגרת חדשה לשיתוף פעולה בעיצוב הסדר בסוריה תוך הוצאת הכוחות הזרים, בדגש על איראן, משטח המדינה. אפשר שמהלך זה מכוון לסייע בקידום הבנות בין מוסקבה לווינגטון. כן סביר שלישראל היה חלק ממשי בקידום עניינה של רוסיה בהידוק השיח עם ארצות הברית, ועל כך זכתה ישראל בהכרת תודה רוסית.

נראה כי רוסיה תנסה גם לקדם את יציאת הכוחות האמריקאים מסוריה, אם כי תדרוש שהיציאה תתואם עם מוסקבה כדי לאפשר לה להתארגן למילוי הוואקום שיתירו האמריקאים במרחב הצפון-מזרחי של המדינה על השליטה וההשפעה במרחב מתחרים משטר אסד, האיראנים שמבקשים לשלוט על הגבול העיראקי-סורי ושדות המחצבים במזרח סוריה, ובנוסף הכוחות הכורדיים המאורגנים ב"כוחות הדמוקרטים הסוריים" (SDF) וגם טורקיה, שתעשה הכול כדי למנוע אוטונומיה כורדית בצפון.

בסיכומי של דבר, נראה שהמפגש הרוסי-אמריקאי-ישראלי המתוכנן הינו שלב נוסף בחידוש השיח אמריקאי-רוסי, שתכליתו העיקרית היא קידום הנושאים החיוניים לצדדים במערכת הבינלאומית. במסגרת המפגש צפוי להתקיים דיון שתכליתו גיבוש מדיניות משותפת לגבי סוריה וההשפעה האיראנית שם, ובכלל זאת הוצאת הכוחות הזרים משטח המדינה, וכן ניסיון לגבש נכונות לפעילות משותפת בפתרון אתגרי האזור. לגבי סוריה בפרט, הדיון יתמקד בייצוב המדינה ובהסדרה מדינית בה, אף כי ספק האם ארצות הברית תהיה מוכנה לשלם עבור שיתוף פעולה מצד רוסיה במטבע של הכרה בשלטון אסד או של השתתפות במימון שיקומה של סוריה. אשר לאירן, הצדדים ישאפו לסכם הבנות משותפות לגבי סיום המשבר עמה.

בחירת המגרש הישראלי לקיום המפגש נועדה להדגיש את ייעודו האזורי, במיוחד על רקע העובדה שהתקרבות רוסית-אמריקאית אינה זוכה עדיין בתמיכה רחבה הן בארצות הברית ולמעשה גם ברוסיה. כן אפשר שלושינגטון ומוסקבה יש עניין להביע תמיכה בישראל - הן בהקשר סוריה והן בהקשר איראן. לישראל, שלה תפקיד בשיח זה, עניין להיות משולבת בדיונים לגבי ההיבטים האזוריים הנוגעים לסוריה ואיראן. אלא שבתוך כך, ייתכן שישראל נוטלת על עצמה גם סיכון מסוים. זאת, משום שאפשר שבדיונים יושגו הסכמות שתתייחסנה בעיקר לקידום הסדרה מדינית וביסוס יציבות בסוריה, מבלי שיינתן מענה לאינטרסים ישראלים בהקשר זה.

כך או כך, מפגש היועצים לביטחון לאומי בישראל מהווה הישג מדיני לישראל, גם אם המשתתפים לא יגיעו להסכמות מעשיות ביחס לעתיד סוריה ולהוצאת הכוחות האיראנים מהמדינה, עצם קיומו משדרג את מעמדה של ישראל ואת הסיכוי שתוכל להשפיע על הסדר עתידי בסוריה. רוסיה כבר הבטיחה להגביל את הפעילות האיראנית ועושה מידי פעם צעדים בעלי נראות כדי להמחיש את יישום הבטחתה, ביניהם הרחקת כוחות איראן ושלוחיה מהגבול עם ישראל.

במפגש ינסה היועץ הרוסי להשיג לגיטימציה להמשך שלטון אסד בסוריה ולהכרה בכך שהוא הגורם שניצח במלחמת האזרחים ואין לו תחליף, לפחות בשנים הקרובות. לכן, מומלץ לישראל לדרוש בתמורה להכרה בשלטון אסד מיסוד של ערוץ קישור צבאי מול המשטר הסורי, כדי לתאם ציפיות - למנוע אי הבנות; לוודא שהמשטר מונע היערכות גורמי טרור, שלוחי איראן, ברמת הגולן; ולמנוע הסלמה בשל הערכות שגויות בייחס כוונות ופעולות של הצד השני.